

ЈОШ ЈЕДАНПУТ О ДАТУМУ ОДРЖАВАЊА САСТАНКА ПК КПЈ ЗА ЦРНУ ГОРУ, БОКУ И САНЦАК У ЈУЛУ 1941. ГОДИНЕ

О датуму састанка ПК КПЈ за Црну Гору, Боку и Санцак на коме је донесена одлука о устанку постоје два мишљења. По једнима је тај састанак одржан 10. јула, а по другима 8. јула 1941. године.

Све до 1960. год. 10. јул је узиман као датум одржавања тог састанка. Тако стоји у документу бр. 117 Зборника докумената НОР (том III, књига 1), у извјештају ПК на оснивачком конгресу КП Црне Горе из 1948. године, у књизи Воја Тодоровића „Подгорички срез у тринаестојулском устанку“ Тако стоји и у разним чланцима у часописима.

Први је о томе нешто опширније писао и анализирао то питање Батрић Јовановић у својој књизи „Црна Гора у НОР и социјалистичкој револуцији I“ Он је анализу вршио на бази изјава великог броја људи — актера у тим збивањима — и такође дошао до закључка да је састанак одржан 10. јула.

Негдје 1959. или 1960. године одржан је у Титограду један састанак поводом алфаветарске јединице „Црна Гора“ за Војну енциклопедију. Састанку су присуствовали од стране црногорског партијског руководства Блажо Јовановић, секретар ЦК СК Црне Горе и члан ЦК Саво Брковић, а из редакције Војне енциклопедије Бошко Шиљековић са својим сарадницима. (Састанку је присуствовао и овај податак ми дао Јован — Лола Вујошевић, пуковник ЈНА.) На том састанку је било ријечи и о овом датуму. Донесена је одлука да се у енциклопедију стави да је састанак одржан 8. јула, и од тада се углавном тако и пише. Да би та одлука имала своју подлогу, Саво Брковић је написао и у „Историјским записима“ (бр. 1 од 1961. године, у рубрици „Дискусија“) објавио чланак под насловом: Састанак Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору, Боку и Санцак у Стијени Пиперској одржан је 8. јула 1941. године.

У свом чланку Брковић је, позивајући се на: док. бр. 7 Зборника докумената НОР (том III, књига 1), чланак Николе и Марка Перовића (писан на основу сјећања послје 10 година) који је изишао у „Историјским записима“ (књига 7, свеска 4—6 од 1951. године), на основу сјећања Ника Вучковића, као и на оно што је написао Батрић Јовановић (иако је он дошао до гледишта супротног Јовановићевом) закључио да је састанак одржан 8. јула 1941. године.

Што се тиче документа бр. 117 од 8. децембра 1941. године у коме пише: „10. јула друг Вељко је пренио директиву ЦК, а 13. јула су већ отпочеле акције“, Брковић је дошао до закључка да је ПК вјероватно погријешно за два дана, а то доказује аналогном да постоји још неколико докумената у којима је ПК ставио погрешан датум. Тако је овом документу оспорено право да буде документ.

Изнио бих неколико момената који, по моме мишљењу, могу да помогну у расправи о овом питању.

1. — Пошао бих од документа 7 из тома III књига 1 (то је извјештај МК Цетиње упућен ОК-у Цетиње крајем јула 1941. године). Навешћу мало дужи цитат:

„У четвртак 10. јула послје подне на састанку Бироа МК у присуству инструктора МК (треба ПК — Б. Б.) друга Б. С. (Баја Секулића), друг Н. В. (Нико Вучковић) делегиран од ПК пренио је директиву за отпочињање герилских акција...

...Према овим директивама није требало рушити путеве и прекидати поштански и цивилни саобраћај. Послије овог састанка друг инструктор Баја Секулић отпутовао је. Другу политичком секретару дао је везу у Цеклину и наложио му да у понедељак 14. јула оде тамо са извјештајем... У суботу 12. јула од стране ОК допуњене су директиве које смо добили 10. јула. Сада је стајало да треба разрушити путеве који иду ка Цетињу, пресјећи телефонске везе и спријечити сваки саобраћај, па и цивилни, и по могућности задржати освојене позиције. Ова је директива писменим путем поново потврђена од стране ОК у недељу 13. јула и пренесена као и ранија на партијске јединице.“

Друг Брковић је на основу овога што је цитирано дошао до закључка: да је Нико Вучковић био у Подгорици 9. јула; да му је саопштена одлука о устанку, свакако донесена на састанку прије 9. јула, што значи 8. јула, и да је он ту одлуку пренио Бироу Мјесног комитета Цетиње на састанку који је одржан у четвртак 10. јула послје подне. На основу онога што пише у овом извјештају могао би се донијети такав закључак, ако се површно посматра и ако се не повеже са неким битним чињеницама које помажу да се ово питање темељитије размотри.

У извјештају стоји:

а) да су састанку бироа Мјесног комитета присуствовали инструктор ПК Бајо Секулић и друг Нико Вучковић, делегиран од ПК;

Позната је чињеница да је на истом састанку на коме је донесена одлука о устанку донесена и одлука о формирању и именовању Окружних комитета у партијској организацији у Црној Гори. Исто тако је познато да су у ОК Цетиње именовани: Бајо Секулић за секретара, Нико Вучковић и Периша Вујосевић за чланове.

Полазећи од претпоставке да је Нико Вучковић примио директиву о устанку послје састанка ПК (од 8. јула), немогуће је да му није саопштена и одлука да је формиран и Окружни комитет и да је он његов члан, а Бајо Секулић секретар. То је без сваке сумње и спора било одлучено на сједници ПК о којој је ријеч. Никакви разлози, конспирације или други, нијесу могли утицати на то да му ПК не саопшти ту одлуку, ако је већ била донесена. Исто тако не могу постојати никакви разлози да се та одлука, ако је Вучковић знао за њу, не саопшти бироу МК Цетиње. Напротив, то је њему морало бити саопштено.

А како је јасно и без двоумљења истакнуто у овом извјештају, Бајо Секулић и Нико Вучковић су у том моменту, 10. јула, бити: инструктор ПК и „делегиран од ПК“ То је, значи, било оно што је у том моменту Нику Вучковићу било познато. Из свега се може извући јасан закључак: Нику Вучковићу није дат задатак (9. јула) послје, већ прије састанка ПК. Како је до тога дошло — мислим да је то на основу разговора са низом другова, прије много година (50-тих година) утврдио Батрић Јовановић и то записао у својој књизи.

Брковић приговара Јовановићу да није узео у обзир документ бр. 7;

б) Други моменат из овог извјештаја такође упућује на закључак да је Нику Вучковићу претходни задатак дат прије састанка ПК, прије доношења дефинитивне одлуке о устанку и начину дејстава. Извјештај изричито каже да „према овим директивама није требало рушити путеве и прекидати поштански и цивилни саобраћај“

Исто тако је познато да је са састанка ПК, када је донесена одлука, ишла комплетна директива, а не по дјеловима. Да је састанак одржан 8. јула Нику Вучковићу би морала бити саопштена и директива о киднању комуникација и ТТ-линија, јер је то, по предвиђању ПК, требало да буде један од основних видова активности за почетак устанка.

И на основу овог момента који се истиче у извјештају може се закључити да је састанак одржан послје давања одре-

бених задатака Нику Вучковићу, које је он примио 9. а пренио 10. јула. Мислим да су, гледано и кроз овај моменат, резоновање и закључак Батрића Јовановића (да је састанак ПК одржан 10. јула) на своме мјесту;

в) Даље нам извјештај открива да је у суботу 12. јула од стране ОК допуњена директива од 10. јула. Оваје се сада (12. јула) појављују ОК и комплетна директива, из чега се може извући само један закључак: Нику Вучковићу је дат задатак (9. јула) прије састанка ПК на коме је донесена одлука о устанку.

Поставља се питање: Да ли је ПК то могао урадити? Мислим да је то било сасвим могуће, јер се од ПК, на основу одлуке од 4. јула, није тражило да одлучи да ли ће или неће ићи на устанак, већ му је то било постављено као задатак, а он је требало само да утврди како, са којим снагама, на који начин и када да приступи извршењу задатка. Због тога не могу прихватити као аргуменат трвдњу Брковића „да нико из бироа ПК-а није био овлашћен да преноси, нити је, пак, преносио директиву ЦК КПЈ“ Мислим да је ту пракса у доста случајева била другачија. То се, уосталом, јасно види и из сјећања Николе и Марка Перовића на које се Брковић позива, а о чему ће бити ријечи касније;

г) Све што је цитирано написано је у једном извјештају, тако да нема разлога евентуалној сумњи у то да МК Цетиње није правио разлику у функцијама руководећих другова;

д) У вези са датумом одржавања састанка ПК поставља се још једно питање: Ако је састанак одржан 8. јула, због чега се Периша Вујосевић, који је именован за члана ОК Цетиње, није налазио на мјесту које му је Партија одредила пуна два дана, иако се журило, и иако се из Подгорице у Цетиње могло стићи за два сата аутобусом.

Исто се питање може поставити и за Радоја Дакића, који је од ПК упућен у округ цетињски да прати почетак и ток развијања устанка. Познато је да су ови другови свој задатак озбиљно схватили и извршили, али изгледа да су задатак добили касније, а не 8. јула.

2. — Друг Брковић своје аргументе великим дијелом заснива на сјећању Николе и Марка Перовића које је објављено у „Историјским записима“ књига VII, свеска 4—6, април—јун 1951. г. Тамо стоји: „Деветог јула 1941. год. на састанку партијске организације Општине кочанске, који је одржан у једној појати у селу Блаца, пренесена је одлука ЦК КПЈ о припреми оружаног устанка у Југославији. Директиву су пренијели другови Крсто Попивоца (Рајко) и Милинко Буровић. Након

анализе међународне и унутрашње ситуације, друг Рајко је објаснио директиву наше партије о оружаном устанку¹.

Ову двојицу другова ја цијеним, али њихово сјећање никако не бих могао прихватити као једино тачно, тим прије што нијесам нигдје наишао на слично сјећање, иако их има доста. Због тога сјећање из тог чланка треба суочити са сјећањем других људи, у првом реду оних који се поименично помињу у овом чланку.

Крсто Попивода ми је у разговору о овој теми рекао да се он датума не сјећа. Поуздано зна да је послје састанка у селу Стијена Пиперска дошао у Подгорицу и да то вече није отпутовао за Никшић. Разлог да одмах не отпутује био је тај што је у Никшић могао стићи тек прије почетка полицијског часа, па пошто Никшић није добро познавао постојала је могућност да, уколико се одмах не би повезао, доживи непријатност са полицијом. Због тога су му другови (из ПК) рекли да то вече не путује, већ да пут одложи за јутро идућег дана, што је и урадио. Сјутрадан (послје састанка ПК) отпутовао је рано ујутро за Никшић. Даље каже да је Милинко правио рекапитулацију онога што се збивало тих дана, да он то прихвата и у потпуности се слаже са Милинком.

А Милинко Буровић, испитујући рад тих дана, дошао је до закључка да је 10/11 јула ноћио у Подгорици, а да је сјутрадан (11. јула) пошао за Никшић. Тог истог дана је за Никшић из Подгорице пошао и Крсто Попивода.

Из предострожности, да га окупатор не ухапси и на тај начин онемогући у извршењу задатка, Буровић је сишао с аутобуса у селу Стубица и продужио пјешке за Никшић преко Планинице, села Кунка и Озринића. У Товићу, изнад Драгове Луке, нашао је Крста Попиводу и групу никшићких комуниста. Истога дана (11. јула) Буровић и Попивода су пошли преко општине кочанске и увече су одржали састанак са комунистима тамошње организације. Сјутрадан, 12. јула, одржали су први састанак ОК Никшић у селу Рићани.

У свом чланку „Никшићко подручје у народноослободилачкој борби“, који је изашао у публикацији „Никшић“, Милинко Буровић пише:

„На првом састанку Окружног комитета за Никшић, одржаном 12. јула у Рићанима, разрађен је план за извођење акција на цијелом подручју Окружног комитета...

„...Требало је хитно упознати партијске организације с тим планом и одредити герилске групе за њихово извршење.

¹ У том истом броју часописа, у насловном чланку, на два мјеста је констатовано да је састанак ПК одржан 10 јула, али то Брковић не коментарише?!

„Према томе, тек 13. јула могло се почети са упознавањем партијских организација са одлуком Покрајинског комитета и конкретним планом оружаних акција Окружног комитета и Мјесног комитета за Никшић.

„Међутим, тога дана предвече стигле су вијести преко партијске организације у Пјешивцима да су у зору 13. јула почеле оружане акције у Цетињском и Барском срезу“

Ове тврдње Милинка Буровића, са којима се Крсто Попивода (како је већ речено) слаже, поткрепљује Благоје Марковић, ондашњи секретар партијске организације у Пјешивцима, изјавом која је по једном детаљу веома убједљива. Марковић изјављује: „Баш смо завршили састанак кад смо чули пуцње пушака из правца Ораног дола. Друг Никола Љешковић, секретар СКОЈ-а, пошао је да провјери зашто пуцају пушке. Брзо се вратио и још са ногу рекао: „Почели су Чевљани! Јутрос рано, њихови герилци напали су и разоружали у Чеву жандарме и италијанску посаду“.

Као што се види, двојица чланова ОК КПЈ Никшић тврде да су кроз општину кочанску прошли 11. јула и да су тек тога дана могли саопштити одлуку о устанку. Благоје Марковић то такође потврђује посредно, али веома убједљиво. Све ово говори о томе да не постоје оправдани разлози да се изјава Николе и Марка Перовића узме као један од најглавнијих аргумената у доказивању да је састанак ПК одржан 8. јула.

3. — Када се расправља о овом датуму, није неинтересантно видјети када су одржани састанци окружних комитета у Црној Гори. Као што смо видјели, састанак ОК за Никшић одржан је 12. јула. Из цитираног документа бр. 7 види се да је састанак ОК Цетиње одржан 12. јула. Из чланка „Организација и развој устанка у срезу Даниловградском од капитулације Југославије до октобра 1941. године“ (Војноисторијски гласник, април 1950. године) види се да је састанак ОК Подгорица одржан 12. јула.² У књизи „Колашин“ на стр. 310 стоји да је 12. јула одржан састанак са Мјесним комитетом Колашин коме су присуствовали делегат ПК Саво Брковић и новоименовани секретар ОК Буро Меденица.

Временска подударност одржавања ових састанака не може се сматрати случајношћу. До свих мјеста у којима су одржани наведени састанци саобраћали су аутобуси, који су могли

² У књизи Батрића Јовановића „Црна Гора у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији I“ на стр. 79 стоји да је састанак ОК Подгорица одржан 11. јула послједне подне, у присуству секретара ПК Блажа Јовановића. Међутим, први састанак новообразованог ОК КПЈ Подгорица одржан је 12. јула. Састанак о коме Б. Јовановић говори, у присуству Блажа Јовановића, одржан је 13. јула пред вече.

стићи у ова мјеста за највише 4 сата. Као што је познато, времена није било „за бацање“ — журило се, па је сигурно да се са преношењем одлуке ПК није чекало од 8. јула чак за 12. јул. Ово тим прије што је доста посла око почетка устанка требало обавити у мјесним комитетима, а свакако највише у бироима ћелија, ћелијама и терилским групама.

Још једанпут бих нагласио да се 8. јул не спомиње ни у једном документу из рата као датум одржавања овог састанка, а нијесам наишао ни на сјећање које се подудара са оним Николе и Марка Перовића. И закључак да је састанак одржан 8. јула изводи се, истина на логичан, али на чудан начин. Тамо стоји: 9. јула је пренесена директива у општину кочанску, истог дана Нико Вучковић је добио задатак, а то значи да је састанак морао бити одржан бар један дан раније, а из тога произлази да је то 8. јул. Ипак је то поједностављен закључак у односу на све оно што нуде документа, сјећања и уопште анализа свих чињеница.

Бошко Буричковић